

INSTYTUCJONALIZACJA SOCJOLOGII KULTURY FIZYCZNEJ¹

Jednoznaczne i ścisłe określenie przedmiotu socjologii jako dyscypliny naukowej nie jest możliwe ze względu na to, że zależy ono od teorii ogólnej społeczeństwa i nauki, jaką socjolog przyjmuje. Nie wchodząc w bliższe rozświetlenie tego skomplikowanego problemu powiedzmy za Władysławem Markiewiczem, że „socjologia interesuje się przede wszystkim procesami zachodzącymi w zbiorowościach ludzkich, a pojedynczym człowiekiem o tyle, o ile jest on w swoim postępowaniu i właściwościach zdeterminowany przynależnością do tych zbiorowości”². Innymi słowy, jak zauważył to wcześniej wybitny polski socjolog, Tadeusz Szczurkiewicz: „Zadaniem (...) socjologii jako nauki jest badanie współżycia społecznego”³. W tej samej intencji, ale bardziej szczegółowo definiuje socjologię Piotr Sztompka. Pisze on, że socjologia „jest to nauka o ludziach działających w polu wzajemnych relacji (w „przestrzeni międzyludzkiej”), którzy nadają temu polu nieustanną dynamikę funkcjonowania i stawania się (podtrzymują „życie społeczne”), a utrwalone często niezamierzone efekty swoich działań pozostawiają jako

¹ Praca została przygotowana na podstawie rozdziału *Powstanie i rozwój socjologii kultury fizycznej* pomieszczonym w pracy zbiorowej pod redakcją Zbigniewa Dziubińskiego, Zbigniewa Krawczyka i Michała Lenartowicza zatytułowanej *Socjologia kultury fizycznej*, Warszawa: 14-27, eBook (pdf), <https://ksiegarnia.pwn.pl/wydawca/AWF-Warszawa, w,715037698>.

W. Markiewicz (1991), *Wprowadzenie do socjologii*. W: Z. Krawczyk, W. Morawski [red.], *Socjologia. Problemy podstawowe*, Warszawa: 15.

T. Szczurkiewicz (1969), *Niektóre problemy socjologii ogólnej*. W: Tenże, *Studia socjologiczne*, Warszawa: 328.

ramy strukturalne i kulturowe kolejnych działań następującym po sobie pokoleniom”⁴.

Socjologia należy do empirycznych nauk społecznych, takich jak: psychologia społeczna, antropologia społeczna, historia, filozofia społeczna, ekonomia i inne. Stanowi ona zbiór hipotez i twierdzeń formułowanych na różnych szczeblach ogólności: mikro, mezzo i makro społecznym. Do mikrosocjologii należą zjawiska mające bezpośredni wpływ na osobowość i zachowanie się jednostki, a więc jej funkcjonowanie w małych grupach, określających motywacje osobników, zajmowane przez nich pozycje i pełnione role społeczne. Mezzosocjologia zajmuje się opisem i wyjaśnianiem funkcjonowania instytucji społecznych, takich jak szkoła, przedsiębiorstwo produkcyjne czy usługowe, Kościół itp. Zaś zagadnienia makrosocjologii dotyczą społeczeństwa rozumianego w sposób globalny, ujmowanego w tego rodzaju kategoriach, jak: ład społeczny, system społeczny, statyka i dynamika społeczna, organizacja społeczna, konflikt społeczny, naród, struktura klasowo-warstwowa itp.

Zbiór problemów rozważanych w perspektywie makrosocjalnej należy do socjologii ogólnej. Zajmuje się ona ponadto formułowaniem podstawowych pojęć, charakterystycznych dla zajmującej nas dziedziny, takich jak: grupa, klasa, organizacja, władza, stratyfikacja, interakcja, norma, rola, status, ruchliwość, socjalizacja, zmiana, struktura, konflikt i inne. Jest to kwestia fundamentalna dla każdej nauki, która dąży do ustalenia podstawowych pojęć i kategorii oraz względnie jednoznacznego ich zdefiniowania.

Niejako na drugim biegunie (obejmującym mezzo- i mikrostruktury) sytuują się socjologie szczegółowe. Ich właściwością szczególną jest stosunkowo zawężone pole badań, a także bardziej opisowy charakter. Należą tu takie subdyscypliny omawianej przez nas nauki, jak: socjologia wsi, miasta, polityki, religii, kultury, oświaty, rodziny, wojska, sportu itp. Cechą charakterystyczną dla poszczególnych socjologów jest to, iż zajmują się oni zazwyczaj jedną lub dwiema subdyscyplinami socjologicznymi, a tylko niektórzy łączą swoje skonkretyzowane zainteresowania z zagadnieniami charakterystycznymi dla socjologii ogólnej. Dlatego też notujemy raczej słabą i niesystematyczną więź między środowiskami socjologów ogólnych i szczegółowych, co zapewne ma negatywny wpływ na dorobek omawianej przez nas dyscypliny oraz jej poziom teoretyczny⁵.

Na ogół zgodnie przyjmuje się, że socjologia jako wyodrębniona z nauk społecznych dyscyplina powstała w pierwszej połowie XIX stulecia. Za jej promotorów uznaje się powszechnie myślicieli francuskich tego czasu,

⁴ P. Sztompka (2002), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków: 36.
Z. Krawczyk, K. Sowa [red.] (1998), *Socjologia w Polsce*, Rzeszów.

a mianowicie Claude'a Henri de Saint-Simona (1760-1825) oraz Auguste'a Comte'a (1798-1857). Ten ostatni jest uznany za ojca socjologii, a to z racji zaproponowania i spopularyzowania tej nazwy. Na temat społecznych warunkowań powstania socjologii trafnie pisał Markiewicz w następujących słowach: „Kolebką socjologii były przede wszystkim kraje, w których dokonywały się gwałtowne przeobrażenia struktur gospodarczych, politycznych i socjalnych. Tym przeobrażeniom towarzyszyły masowe zjawiska, takie, jak wzmożone migracje społeczne, eksplozje demograficzne, zaostrzające się konflikty społeczne, rozpad tradycyjnych więzi rodzinnych, sąsiedzkich, religijnych i obyczajowych, niebywałe nasilenie przejawów patologii społecznej i zachowań nie mieszczących się w normach moralno-religijnych obowiązujących rygorystycznie przez całe wieki: pijaństwa, prostytucji, włóczęgostwa, żebractwa, samobójstw, przestępczości kryminalnej itp.”⁶.

Aż do I wojny światowej socjologia, inaczej niż inne nauki społeczne, rozwijała się – w zasadzie – poza uniwersytetami i myślowo związana była zazwyczaj z radykalnymi ruchami społecznymi. Stąd też nie cieszyła się pozytywnym odbiorem ani innych uczonych, ani elit władzy; pogłębiało to wspomniany radykalizm socjologów. Innych reprezentantów nauk społecznych raził też podkreślany przez wielu reprezentantów omawianej dyscypliny pansocjologizm, tj. tendencja do wyjaśniania wszelkich zjawisk ze strefy humanistyki uwarunkowaniami społecznymi.

Socjologia jako dyscyplina akademicka rozwijała się zatem dopiero od zarania XX wieku, szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Zaś pełne prawo obywatelstwa w tej roli zdobyła sobie dopiero w dwudziestoleciu międzywojennym i po II wojnie światowej. Krajem, w którym odgrywa ona dominującą rolę są ciągle Stany Zjednoczone; zaraz za nimi znajdują się państwa europejskie. W miarę postępującej dyfuzji cywilizacji euro-amerykańskiej na cały świat, socjologia w mniejszym lub większym zakresie zdobyła sobie pozycję ogólnoświatową. Wspomniany wyżej radykalizm społeczno-polityczny tej dyscypliny spowodował, że w systemach totalitarnych, np. faszystowskim czy komunistycznym, socjologia była tępiona, zakazana lub poważnie ograniczana. Obowiązujący w nich model ideologii był narzucany środowisku socjologicznemu, co prowadziło do jego zaniku, transformacji roli zawodowej bądź (jak np. w Polsce) poważnego zawężenia działalności naukowej i swobody artykulacji sądów. Obecnie socjologia w świecie charakteryzuje się daleko rozwiniętym pluralizmem, zarówno w sensie teoretycznym, jak i w zakresie typu powiązań z praktyką życia społecznego. *Signum temporis* socjologii powojennej jest jej funkcja praktyczna, w tym ekspertyzalna. W tej

⁶ W. Markiewicz (1991), dz. cyt.: 29.

roli socjologowie w mniejszym czy większym stopniu wiążą się z panującą elitą władzy lub przyjmują postawę opozycyjną bądź wreszcie – ostatnio coraz częściej – usiłują zająć stanowisko neutralne w postaci tzw. niezależnych ekspertów.

Omawiana dyscyplina swój teoretyczny pluralizm zawdzięcza odmiennym perspektywom ontologicznym, teoriopoznawczym, metodologicznym i warsztatowym. Stąd trudno orzec, które z obecnie lansowanych w obrębie socjologii orientacji teoretycznych należy uznać za dominujące. I tak np. jeden ze znanych socjologów amerykańskich wymienia sześć takich perspektyw teoretycznych. Są to: teoria funkcjonalna, konfliktowa, wymiany, interakcjonistyczna, fenomenologiczna i etnometodologiczna⁷. Zaś znany polski metodolog socjologii, Piotr Sztompka, wśród najbardziej znanych orientacji teoretycznych we współczesnej socjologii wymienia: orientację funkcjonalistyczną, teorię konfliktu, teorię wymiany społecznej, symboliczny interakcjonizm, teorię działania społecznego, teorię fenomenologiczną, teorię etnometodologiczną, neopozytywizm oraz wielokierunkowy nurt marksizmu, który – innymi słowy – można nazwać orientacją dialektyczną⁸. Odsyłając czytelnika do cytowanego opracowania, w tym miejscu należy jedynie zauważyć, że teoria ma znaczenie fundamentalne na każdym etapie badań socjologicznych: w momencie przyjęcia określonych założeń, na etapie formułowania problemu i przedmiotu badań, w doborze metod i technik badawczych, w fazie interpretacji uzyskanych wyników badań, w trakcie wyłaniania problemów dyskusyjnych oraz formułowania konstatacji i wniosków ogólnych.

Oprócz swoistych orientacji teoretycznych, jakie ukształtowały się na terenie socjologii, posiada ona wyodrębniające ją z innych nauk metody i techniki badań. Do najbardziej znanych na gruncie socjologii należą następujące metody: analiza treści, analiza dokumentów (w tym tzw. dokumentów osobistych), metoda porównawcza, wywiad i obserwacja uczestnicząca. Inne, do których socjologowie chętnie sięgają (np. metody statystyczne) mają charakter bardziej uniwersalny i właściwe są wszelkim naukom. Wśród narzędzi badań socjologów wymienia się: ankietę, wywiad, obserwację, źródła pisane i eksperyment⁹.

J.H. Turner (1985), *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa.

⁸ P. Sztompka (1991), *Współczesne orientacje socjologiczne*. W: Z. Krawczyk, W. Morawski [red.], dz. cyt. 34-54.

⁹ J. Sztumski (1998), *Metody i techniki badań socjologicznych*. W: Z. Krawczyk, K. Sowa [red.], dz. cyt.: 459-484; B. Szacka (2003), *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa: 45-49.

Socjologia w Polsce

Socjologia jako samodzielna dyscyplina naukowa ukształtowała się w Polsce pod koniec XIX stulecia. Początkowo miała ona niemal wyłącznie charakter analiz i twierdzeń teoretycznych, utrzymanych na stosunkowo wysokim pięttrze ogólności. Jako taka posiadała zatem jedynie względną odrębność w stosunku do filozofii społecznej, a z drugiej strony ekonomii.

Miejsce najbardziej eksponowane, pod względem zarówno ilościowym jak i jakościowym, zajęła w tym czasie orientacja, rozpatrująca problemy makrospołeczne w kategoriach materializmu historycznego. Niemniej już od zarania w obrębie tej orientacji przejawiały się bardzo rozmaite kierunki poszukiwań: od postawy twórczej kontynuacji (Kazimierz Kelles Krauz 1872-1908, Ludwik Krzywicki 1858-1941), poprzez ewidentny ekonomizm i mechanicyzm w interpretacji zjawisk społecznych (Róża Luksemburg 1871-1919), do koncepcji dialektycznej opozycji (Bolesław Limanowski 1835-1935, Edward Abramowski 1868-1918). W XX wieku orientacja ta rozwinęła się początkowo w kierunku, z jednej strony, rozbudowanych studiów historyczno-socjologicznych i – z drugiej – empirycznych. Na jej kształt oddziaływały w dużym stopniu koncepcje teoretyczne Maxa Webera (1864-1920) oraz Karola Mannheim'a (1867-1951). Do znanych w skali światowej, ale nie mających tak liczego kręgu oddziaływania, należała też na przełomie XIX i XX wieku naturalistyczna koncepcja Ludwika Gumplowicza (1838-1909).

Natomiast w latach dwudziestych i trzydziestych naszego stulecia ukształtowały się dwie bardzo ważne dla dzisiejszego stanu socjologii w Polsce szkoły. Pierwsza, której twórcą był Florian Znaniecki (1882-1958), przyjęła nazwę socjologii humanistycznej. Podstawowym założeniem teoretyczno-metodologicznym tej szkoły była teza, iż zjawiska społeczne mają nie tylko wyraz obiektywny, ale także subiektywny. Mówiąc inaczej, chodziło tu o ukazanie świata społecznego tak, jak jest on odzwierciedlony w świadomości indywidualnej i społecznej. Koncepcja ta wiązała się ze swoistym doбором materiału w badaniach empirycznych. Sięgnięto mianowicie przede wszystkim do dokumentów osobistych, takich jak pamiętniki, listy itp. Założenia tej szkoły znalazły wyraz w całej twórczości Znanieckiego i jego uczniów, a w szczególności w klasycznym dziele wydanym przez tegoż autora wraz z Williamem I. Thomasem pt. *Chłop polski w Europie i Ameryce* (1918) oraz napisanym przez Józefa Chałasińskiego (1904-1979) czterotomowym dziele: *Młode pokolenie chłopów* (1938). Druga szkoła zawdzięcza swoje powstanie Stefanowi Czarnowskiemu (1879-1937), autorowi licznych prac socjologicznych oraz socjologiczno-historycznej koncepcji kultury. W swoich analizach

nawiązywał on jednoznacznie do tradycji socjologizmu Emila Durkheima (1858-1917) oraz tradycji historyzmu¹⁰.

W środowisku polskich socjologów dominuje przekonanie, iż socjologia – podobnie jak i inne nauki społeczne – ma nie tylko świat społeczny interpretować i wyjaśniać, ale także stwarzać przesłanki teoretyczne i formułować dyrektywy praktyczne jego przekształcania. Stąd żywe są w Polsce zainteresowania aksjologicznymi założeniami socjologii oraz regułami transformacji zdań opisowych o rzeczywistości na twierdzenia normatywne i dyrektywy praktycznego działania. Ponadto istnieje przekonanie o równorzędnej doniosłości studiów nad przeszłością, terażniejszością i przyszłością społecznego świata. W myśl zasady historyzmu i holistycznego widzenia rzeczywistości za naczelne kategorie w analizach socjologicznych przyjmuje się kategorie struktury i zmiany społecznej. Ważna jest także tendencja do poszukiwania przedmiotu badań socjologicznych nie tylko w granicach kraju, ale także w skali globalnej, światowej. Stąd wychodzenie poza sprawy polskie do śledzenia procesów społecznych w innych społeczeństwach, zarówno rozwiniętych jak też rozwijających się, np. procesów zachodzących w Afryce i Azji. Stąd tradycyjna już współpraca socjologów polskich z socjologami krajów ościennych, ale także Zachodniej Europy i Ameryki. Przejawia się to nie tylko w daleko idącej integracji merytorycznej i organizacyjnej działalności w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Socjologicznym, udziale w światowych kongresach i seminariach socjologicznych, międzynarodowych publikacjach socjologicznych, ale także we wspólnych badaniach podejmowanych z socjologami wielu krajów. Słowem, socjologia w Polsce otwarta jest zarówno na nowe fakty społeczne w skali globalnej, jak też na nowe orientacje teoretyczne. Od lat ujęcia makrospołeczne wiązano przede wszystkim z tradycją holistyczno-dialektyczną, niemniej żywy jest także dialog z innymi orientacjami teoretycznymi i metodologicznymi. Widoczne są też istotne wpływy tych orientacji na współczesną socjologię w Polsce.

Spośród najbardziej znanych, które oddziaływały decydująco na współczesną socjologię w Polsce wymienić wypada: funkcjonalizm (Bronisław Malinowski 1884-1942), socjologię systemową (Talcott Parsons 1902-1978, Robert K. Merton 1910-2003), strukturalizm (Claude Levi-Strauss 1908), doświadczenia antropologii kulturowej oraz symboliczny interakcjonizm. Pokażną liczbę zwolenników posiada także orientacja neopozytywistyczna w socjologii, jednakże jest ona bodaj najczęściej krytykowana.

W założeniach metodologicznych i w praktyce przyjmuje się niezbędną funkcjonowanie socjologii historycznej, teoretyczno-analitycznej

¹⁰ A. Kwilecki A. (1998), *Tradycje*. W: Z. Krawczyk, K. Sowa [red.], dz. cyt.: 11-32.

i empirycznej jako wzajemnie dopełniających się tendencji. Bodaj największe osiągnięcia ma socjologia polska w dziedzinie tzw. socjologii szczegółowych. Do najbardziej rozwiniętych, bogatych w opracowania syntetyczne należy socjologia wsi i miasta. Wiąże się to z procesami industrializacji i urbanizacji kraju, a także z szerszymi procesami przeobrażeń społeczeństwa agrarnego w zurbanizowane. Inne, mające już swój dorobek, szczegółowe dziedziny socjologii to – z jednej strony – socjologia organizacji, przemysłu i pracy i – z drugiej – socjologia kultury. Ta ostatnia przejawia zresztą tendencję do dalszych podziałów na: socjologię literatury, socjolingwistykę, socjologię sztuki, teatru, filmu, sportu itp. Wreszcie duże osiągnięcia, zarówno teoretyczne jak też praktyczne, ma socjologia zdrowia i medycyny i – z drugiej strony – socjologia wychowania, młodzieży, patologii społecznej i resocjalizacji.

Dynamicznie rozwijają się także, tradycyjne już działy socjologii, takie jak socjologia dynamiki struktur społecznych (w szczególności klasowych i zawodowych) oraz socjologia polityki. Dorobek socjologii szczegółowych stanowi najistotniejszy symptom rozwoju socjologii polskiej w ostatnim pięćdziesięcioleciu¹¹. Mimo wskazanego wyżej postępu w dorobku socjologii w Polsce, w środowisku socjologicznym istnieje dość powszechne przekonanie o licznych jej brakach. Wskazuje się mianowicie, że nagromadzenie przez socjologów danych ilościowych, a także bogate analizy teoretyczne – nie doprowadziły dotąd do powstania nowej, oryginalnej i dojrzałej, syntetycznej teorii współczesnego społeczeństwa, zarówno polskiego, jak też społeczeństwa w skali globalnej. Ponadto nie zostały wystarczająco wyjaśnione problemy relacji między teorią i empirią. Sprawa przedstawia się mniej drastycznie na terenie socjologii szczegółowych. Tu pojawiają się nowe i coraz liczniejsze próby syntez, chociaż ciągle nie są one w pełni zadowalające. Z reguły też preferuje się tzw. konceptualny empiryzm, tzn. że badania empiryczne mają doprowadzić do weryfikacji bądź falsyfikacji teoretycznych hipotez. Jednakże i na tym terenie prowadzi się wielką liczbę badań, których autorzy opisują fakty, przeprowadzają statystyczną analizę danych, bez troski o to, czy dadzą się one teoretycznie wyjaśnić i bez przyjmowania świadomych teoretycznych założeń. Trudności te powstają tym bardziej na wyższych piętach analizy teoretycznej. Mówiąc ogólnie, istnieje tu słaba współpraca między mikro- i makrosocjologią. W konsekwencji makrosocjologia razi często zbyt oderwanym od rzeczywistości społecznej aksjologizmem, zaś mikrosocjologia gromadzi dane empiryczne, które z trudem dają się syntetyzować¹². W tej

¹¹ Z. Krawczyk, K. Sowa [red.] (1998), dz. cyt.

¹² W. Kwaśniewicz [red.] (1989), *Orientacje teoretyczne we współczesnej socjologii*, Kraków.

sytuacji pojawia się coraz częściej dążenie do tworzenia teorii średniego zasięgu. Jak się wydaje, socjologia polska podzieliła pod tym względem losy socjologii światowej, w której mówi się coraz częściej o niedostatkach, a nawet kryzysie teorii socjologicznej.

Praktyczne funkcje socjologii w Polsce realizowane są w dwojaki sposób: „inżynierii przez racjonalizację” oraz „inżynierii przez manipulację”. Wyjaśnijmy powyższe sformułowania. Pojęcie „inżynierii przez racjonalizację” rozumiemy, po pierwsze, jako tworzenie naukowych przesłanek do realizowanej w praktyce koncepcji zmiany społecznej. Dokonuje się ona bezsprzecznie, ale w stopniu niewystarczającym, głównie ze względu na omówione już słabości ogólnej teorii socjologicznej. Natomiast większe efekty uzyskuje się w dziedzinie wpływu na świadomość potoczną społeczeństwa, w popularyzacji wiedzy socjologicznej, w budowaniu „socjologicznej wyobraźni” szeregowych kręgów społecznych. W tym zakresie notujemy bezsprzeczny wpływ socjologii, zważywszy na istotne postępy w rozwoju szkolnictwa średniego i wyższego oraz rozwoju masowej oświaty transmitowanej głównie przez środki masowego przekazu, gdzie wiedza społeczna jest obficie popularyzowana. Mówiąc natomiast o „inżynierii przez manipulację” mamy na myśli wpływ socjologicznych badań empirycznych i ekspertyz na funkcjonowanie systemu organizacji i instytucji we współczesnym społeczeństwie. Praktyczne znaczenie socjologii w tym zakresie jest szczególnie duże w krajach o pluralistycznym systemie organizacji oraz szybkiej transformacji życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

Powstanie i rozwój socjologii kultury fizycznej

Kiedy w drugiej połowie lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia pojawił się w Polsce termin „socjologia kultury fizycznej” („socjologia sportu”), środowisko profesjonalne przyjęło ten fakt z należyтым dystansem bądź sceptycyzmem. Wydawało się bowiem niewiarygodne, ażeby rozmaite socjologie szczegółowe osiągały aż tak duży stopień dyferencjacji, a ponadto wątpliwe było, czy kultura fizyczna, a szczególnie sport, robiący co prawda wówczas niebywałą karierę jako zjawisko światowe, a więc ponadsystemowe, posiada wystarczająco istotne społeczne znaczenie, ażeby skupiał na sobie uwagę reprezentantów tak szacownej dyscypliny naukowej. Musiało więc minąć ponad dwadzieścia lat, ażeby wybitny socjolog kultury – Antonina Kłoskowska – mogła oświadczyć w przemówieniu okolicznościowym na VI Międzynarodowym Sympozjum Socjologii Sportu: „Jak wykazują badania i potoczna

obserwacja, tylko bardzo niewielu mężczyzn nie interesuje się sportem, a wzrastająca liczba kobiet zaczyna się sportem interesować. A więc ogromna część – znacznie więcej aniżeli połowa członków społeczeństw współczesnych – sportem interesuje się. To wystarczy, aby czynić owo zjawisko przedmiotem zainteresowań teoretycznych i rozważać także jego praktyczną rangę”¹³.

W tym samym czasie, a nawet nieco wcześniej, wśród niektórych reprezentantów tej subdyscypliny socjologicznej, poszukujących swojej odrębności i tożsamości, pojawiła się tendencja sięgania „do źródeł” Przypomniano wówczas, że zainteresowania socjologów zjawiskiem kultury fizycznej, a szczególnie sportu liczą ponad sto lat, a wśród nich odnajdujemy takie, niekwestionowane w historii tej dyscypliny nazwiska, jak: Herbert Spencer (1820-1903), Edward Tylor (1832-1917), Max Weber i Florian Znaniecki. W tym kontekście wymienia się najczęściej także innych teoretyków tej miary, co: Georg Simmel (1858-1918), Max Scheler (1874-1928), Leopold von Wiese (1876-1920), William Sumner (1811-1874), Thorstein Veblen (1857-1929) i Johan Huizinga (1872-1945)¹⁴.

Jak ukazuje to bibliografia zamieszczona w podręczniku nauk społecznych o sporcie Gunthera Luschena i Georga Sage’a, do 1978 r. ukazało się w świecie 2458 artykułów i 711 książek, których autorzy rozpatrywali kulturę fizyczną w perspektywie socjologicznej. Wśród podanej tam liczby książek tylko 17,4% opublikowano przed 1945 r., przy czym aktywność ruchowa stanowi w nich zjawisko raczej marginalne. Faktycznie więc aż 82,6% publikacji poświęconych interesującej nas dziedzinie pojawiło się po II wojnie światowej, nabierając lawinowego wzrostu w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych, osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, ażeby obecnie osiągnąć stan względnego nasycenia. Liczba publikacji w tym czasie podwajała się co dziewięć lat, a więc szybciej, jak w innych dziedzinach nauki. Socjologia kultury fizycznej zaczyna się coraz bardziej liczyć w świecie, a do miana czołówki krajów w zajmującym nas względzie zalicza się najczęściej: Anglię, Finlandię, Japonię, Kanadę, Niemcy, Polskę i Stany Zjednoczone¹⁵.

Kultura fizyczna stanowi jedyny bądź główny przedmiot zainteresowania tylko dla nielicznych socjologów. Jak obliczyli autorzy wspomnianej bibliografii, w świecie funkcjonowało około stu socjologów, którzy są autorami pięciu bądź większej liczby prac poświęconych aktywności ruchowej.

¹³ A. Kłoskowska (1981), *Przemówienie okolicznościowe*. W: Z. Krawczyk, R. Kaniuk, J. Kosiewicz [red.], *Kulturowe wartości sportu*, t. 1, Warszawa: 11.

¹⁴ G. Luschen, G.H. Sage (1981), *Sport in Sociological Perspective*. W: Cize [red.], *Handbook of Social Science of Sport*, Champaign – Illinois.

¹⁵ Tamże.

A zatem zdecydowanie większa część publikacji powstaje obok, czy nawet na marginesie innych studiów nad społeczeństwem i jego kulturą, przy czym trudno jest dociec, z jaką problematyką zainteresowań socjologicznych kultura fizyczna kojarzy się najczęściej. Liczba badaczy zajmujących się obecnie socjologią aktywności ruchowej, w tym głównie sportem, istotnie wzrosła¹⁶.

Prace socjologiczne o kulturze fizycznej publikowane są przez najróżnorodniejsze wydawnictwa, a studia i artykuły na ten temat można znaleźć na łamach ponad stu różnorodnych czasopism naukowych bądź to poświęconych różnym dziedzinom nauk społecznych (w tym głównie socjologicznym) bądź naukom o kulturze fizycznej. Znaczący postęp tłumaczy ten stan rzeczy nikłym stopniem osiągnięcia przez socjologię kultury fizycznej własnej tożsamości, a więc także nie wyprecyzowaniem się samoświadomości teoretycznej i metodologicznej tej grupy socjologów. W licznych wypowiedziach zwraca się także uwagę na wielkie rozproszenie poszukiwań badawczych w interesującej nas dziedzinie nauki, chociaż fakty istnienia od 1964 r. Międzynarodowego Komitetu Socjologii Sportu oraz funkcjonowania od 1966 r. pisma tego Komitetu pod nazwą „International Review of Sport Sociology” (a od 1984 r. „International Review for the Sociology of Sport”) spełniają zapewne rolę integrującą. Tę rolę na terenie Europy spełniają także znakomicie powołane w 2001 r. Europejskie Towarzystwo Socjologii Sportu oraz publikowany przez nie kwartalnik „European Journal for Sport and Society”

Być może, że owa względna niespójność, czy rozproszenie poszukiwań reprezentantów interesującej nas subdyscypliny socjologicznej nie muszą być tłumaczone jej niedorozwojem czy też, innymi słowy, niemożliwością znalezienia wyraźnie zarysowanego, względnie autonomicznego paradygmatu. Otóż – jak się rzekło – jej burzliwy rozwój przypada na lata sześćdziesiąte, siedemdziesiąte, osiemdziesiąte i dziewięćdziesiąte, kiedy to badania naukowe poszły szybkim tempem w kierunku poszukiwań wielo- i międzydyscyplinarnych. Tak więc zanim jeszcze socjologia kultury fizycznej osiągnęła pełnię swojej tożsamości, już roztopiła się niejako w szerszym froncie badań społecznych, istotnie nań wpływając w kierunku jednoznacznie przyspieszającym rozwój. A może zachodzi tu jeszcze inny proces, charakterystyczny dla przedwiośnia wszelkich nauk, które nieskrępowane dojrzałym paradygmatem biegną w różnych kierunkach, ażeby z czasem połączyć się w jednym, względnie jednokierunkowym biegu, tworząc tym samym silny i obfity strumień eksploracyjnych dążeń?

¹⁶ O. Weiss (2004), *Perspective on the Sociology of Sport in Europe*, „European Journal for Sport and Society” 1(1).

Najbardziej dynamicznym i spektakularnym elementem kultury fizycznej po II wojnie światowej pozostaje sport. Rozwija się on niezmiernie szybko, podlegając jednocześnie intensywnemu procesowi dezintegracji i autonomizowania się poszczególnych jego typów. Chodzi tu mianowicie o „sport dla wszystkich”, czyli sport rekreacyjny, o sport szkolny pozostający w służbie wychowania fizycznego dzieci i młodzieży, o sport ludzi niepełnosprawnych oraz o „wielki sport”, czyli – innymi słowy – sport wyczynowy czy widowiskowy. Jest rzeczą charakterystyczną, że ten ostatni ze względu na swoje walory widowiskowe i międzynarodowy zasięg jest wyjątkowo ekspansywny, dlatego też często pojmowany jest jako synonim sportu w ogóle. Stąd tendencje sprowadzania wszelkich typów nieutilitarnej aktywności ruchowej człowieka do form sportowych mają swoich licznych zwolenników, nie tylko zresztą wśród socjologów. Dlatego posługują się oni inną terminologią: mówią mianowicie o socjologii sportu a nie socjologii kultury fizycznej¹⁷. Ta sytuacja charakterystyczna jest dla socjologów w Europie Zachodniej i Ameryce oraz w krajach będących pod ich silnym wpływem. Natomiast nazwa „socjologia kultury fizycznej” ukształtowała się i ugruntowała w krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz została przyjęta w obszarze ich naukowego oddziaływania. Warto jednakże zauważyć, że – co prawda sporadycznie – termin ten (tj. kultura fizyczna) pojawia się w ostatnich latach także wśród tej pierwszej grupy socjologów, szczególnie w Finlandii. I odwrotnie: nazwa „socjologia sportu” rozprzestrzeniła się bardzo szybko na drugim, wymienionym przez nas obszarze, m.in. w Polsce.

Socjologia kultury fizycznej w Polsce

Socjologia kultury fizycznej jako dyscyplina naukowa rozwija się w Polsce od drugiej połowy lat pięćdziesiątych¹⁸. Jednakże refleksja teoretyczna nad wychowaniem fizycznym, sportem wyczynowym i rekreacją jako swoistymi faktami społeczno-kulturowymi oraz istotnymi elementami życia zbiorowego w narastającej cywilizacji industrialnej posiada bogatą i interesującą tradycję. Sięga ona swymi korzeniami ostatnich dziesięcioleci ubiegłego wieku i rozwija się jako integralna część zracjonalizowanej myśli społecznej, podejmując zagadnienia genezy, struktury i funkcji kultury fizycznej w obliczu przemian społeczno-ustrojowych i narodowych.

¹⁷ K. Heinemann (1990), *Wprowadzenie do socjologii sportu*, Warszawa; O. Weiss (1999), *Einführung in die Sportsoziologie*, Wiedeń.

¹⁸ B. Krawczyk, Z. Krawczyk (1998), *Socjologia sportu*. W: Z. Krawczyk, K. Sowa [red.], dz. cyt.: 441-458.

Cechą charakterystyczną tej refleksji był jej bezpośredni związek z praktyką społeczną środowisk pedagogów, lekarzy, higienistów, działaczy społecznych, publicystów, twórców i popularyzatorów kultury. Dlatego dominowały w niej sądy wartościujące i dyrektywy społecznego działania. Możemy je śledzić np. w tekstach Henryka Jordana (1842-1907), Eugeniusza Piaseckiego (1872-1947), teoretyków ruchu higienicznego i alpinistycznego, a także w twórczości Władysława Osmolskiego (1883-1935), Jerzego Michałowicza (1903-1936) i prekursora socjologii kultury fizycznej w Polsce – Floriana Znanickiego¹⁹. Jego próby teoretyczne zasługują na szczególną uwagę właśnie z punktu widzenia uświadamianej dziś potrzeby rozumienia zjawisk aktywności fizycznej w perspektywie badań nad kulturą w globalnym tego słowa znaczeniu.

Powstanie instytucji naukowych powołanych z intencją integracji badań nad kulturą fizyczną w aspekcie społecznym w Polsce wiąże się z odbudowaniem polskiej socjologii w drugiej połowie lat pięćdziesiątych. Powstał wówczas Zakład Socjologii Sportu (1957) oraz Filozofii i Socjologii Ogólnej (1958) w Akademii Wychowania Fizycznego oraz Zakład Socjologii (1961) w Instytucie Naukowym Kultury Fizycznej w Warszawie. Kulturą fizyczną zaczęli się także zajmować, co prawda sporadycznie, socjologowie zatrudnieni w innych instytucjach naukowych, interesujący się socjologią wsi, miasta, wychowania, czasu wolnego itp. W dorobku tego okresu prace historyczno-porównawcze tworzyły najbardziej rozbudowany i rozległy nurt badawczy. Ich cechą wspólną było ujmowanie kultury fizycznej w historycznej perspektywie jako zespołu zjawisk autonomicznych lecz integralnie związanych z całokształtem ekonomicznych, społecznych i politycznych stosunków, podlegających, jak one, dialektyce przemian²⁰.

Na tle całokształtu studiów poświęconych historycznemu rodowodowi i społeczno-ekonomicznym uwarunkowaniom aktywności fizycznej dorobek badań empirycznych w latach sześćdziesiątych prezentował się równie interesująco, chociaż był nieco bardziej rozproszony. Obejmował on swoim zasięgiem stosunkowo liczne prace poświęcone relacji kultura fizyczna – społeczeństwo, przy czym akcent położony został na pierwszy człon tej relacji. Uwaga badaczy koncentrowała się na środowiskowych różnicowaniach

¹⁹ Z. Krawczyk (1970), *Natura, kultura, sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*, Warszawa.

²⁰ A. Wohl (1961), *Społeczno-historyczne podłoże sportu*, Warszawa; Tenże (1968), *Społeczne problemy kultury fizycznej*, Warszawa; A. Ziemiński (1964), *Sport stadionów i rzeczywistość społeczna. Hipotezy i wątpliwości*, „Kultura i Społeczeństwo” 4; Z. Krawczyk (1970), dz. cyt.

form kultury fizycznej, na zasięgu jej oddziaływania i odmiennych funkcjach środowiskowych, wreszcie na opisie i analizie podstawowych tendencji rozwojowych wynikających ze społecznego charakteru tej kultury, z wzorów, wartości i norm regulujących ludzkie zachowania w tym zakresie.

Na uwagę z tego punktu widzenia zasługuje w szczególności socjologiczna eksploracja sportu wiejskiego ukazująca interesujące nas zjawisko na tle społeczno-kulturalnych potrzeb wsi, ich hierarchii oraz swoistych wzorów rozrywki i wypoczynku. W tym czasie podjęto też pierwsze badania nad kulturą fizyczną w środowisku zurbanizowanym. Ukazują one, że zbiorowości znajdujące się w sferze wpływów różnych instytucji kulturalnych są niejednolite pod względem składu społecznego, a rozmiary tzw. konsumpcji kulturalnej wyznaczone są poprzez sytuację społeczną uczestników tych instytucji. Wskazują one na związki, jakie zachodzą między preferencjami różnych form kultury fizycznej a takimi parametrami struktury społecznej, jak wiek, płeć, zawód, poziom dochodów, wykształcenie itp. Istotnych informacji dostarczają w szczególności studia nad kulturą czasu wolnego, które ujawniają, iż sport jako rozrywka czynna i bierna popularny jest głównie wśród młodzieży uczącej się i w środowisku robotniczym. Mniej liczną grupę stanowiły prace dotyczące społecznych aspektów funkcjonowania instytucji kultury fizycznej. Koncentrowały się one przede wszystkim na zagadnieniach funkcjonowania wyższych uczelni wychowania fizycznego, a szczególnie właściwości charakterystycznych dla środowiska studenckiego tych jednostek kształcenia²¹.

Szczególne rolę wśród relacjonowanych badań zajmowała socjologiczna problematyka sportu kwalifikowanego. Obejmowała ona prace poświęcone selekcji i rekrutacji do sportu wyczynowego i społeczno-kulturowym różnicowaniom preferencji różnych dyscyplin sportowych. Tu należą także publikacje o strukturze i procesach kształtowania motywacji sportowych, o opiniach i postawach wobec sportu rozpowszechnionych wśród zawodników o różnym poziomie kwalifikacji. Zagadnienia te dopełniały studia poświęcone społecznym konsekwencjom wyniku sportowego, a w szczególności zróżnicowanej sytuacji społecznej zawodników poszczególnych dyscyplin sportowych oraz właściwościom subkultury sportowej i pozycji społecznej polskich olimpijczyków. W świetle uzyskanych wyników badań w Polsce w połowie lat sześćdziesiątych olimpijczycy to zbiorowość pochodzenia głównie prowincjonalnego, nieinteligentnego, o dużej ruchliwości społeczno-zawodowej i migracyjnej w kierunku wielkich miast, o dość wysokim

²¹ B. Krawczyk (1966), *Plany życiowe i preferencje zawodowe absolwentów AWF*, Warszawa; B. Krawczyk (1968), *Koncepcje wyższego szkolnictwa wychowania fizycznego w Polsce w latach 1919-1939*, Warszawa.

standardzie materialnym i wysokich pod tym względem aspiracjach wpływających z poczucia ważności własnej roli społecznej. Społecznym wzorem sportowca jako współczesnego bohatera kultury masowej zajmowano się w pracach opartych na analizie treści upowszechnianej przez prasę. Zawierały one szereg danych o sytuacji społecznej zawodników, o miejscu kariery sportowej w ich życiu prywatnym oraz o standardzie materialnym i stylu życia dwudziestego stulecia.

Od początku lat siedemdziesiątych socjologia kultury fizycznej w Polsce weszła w zdecydowanie nowy ilościowo i jakościowo etap rozwoju. Na fakt ten złożyło się kilka okoliczności. O ile mianowicie liczba pracowników naukowych rozpatrująca zjawiska aktywności fizycznej w perspektywie socjologicznej była dotąd stosunkowo niewielka i – jak to zauważyliśmy – skoncentrowana została zaledwie w dwóch instytucjach naukowych w Warszawie, to w interesującym nas okresie w pięciu pozostałych akademiach wychowania fizycznego w kraju (Gdańsk, Katowice, Kraków, Poznań, Wrocław) tworzy się mniej lub bardziej liczne zespoły badawcze, złożone z socjologów kultury fizycznej. W tym samym czasie rośnie także liczba socjologów w uniwersytetach, Polskiej Akademii Nauk i wyższych szkołach pedagogicznych, którzy włączają problematykę interesującej nas dziedziny do swoich programów badawczych. Wielu młodych socjologów doktoryzuje się w oparciu o dysertacje poświęcone kulturze fizycznej, kilku specjalistów z tej dziedziny habilituje się. Socjologia kultury fizycznej jako subdyscyplina socjologii, a jednocześnie nauk o kulturze fizycznej wchodzi do nomenklatury stopni i tytułów naukowych.

Jednocześnie problematyka socjologii kultury fizycznej staje się przedmiotem nauczania studentów szkół wyższych wychowania fizycznego na wszystkich kierunkach studiów bądź to poprzez nasycenie programów socjologii ogólnej problematyką rodzimą bądź w charakterze samodzielnej dyscypliny – obligatoryjnie oraz fakultatywnie. Dziesiątki studentów przygotowuje z tego zakresu prace magisterskie. Do problematyki, metod, a przede wszystkim technik badań socjologicznych, sięgają wówczas coraz częściej inni przedstawiciele nauk o kulturze fizycznej: psychologowie, pedagodzy, historycy i politolodzy z jednej strony oraz teoretycy sportu, rekreacji, rehabilitacji i wychowania fizycznego – z drugiej. Ulega także zmianie organizacja badań socjologicznych nad kulturą fizyczną. O ile w latach sześćdziesiątych miały one z reguły charakter indywidualnych projektów badawczych, najczęściej o charakterze studium przypadku, to obecnie powstają liczne zespoły bądź to złożone z samych socjologów bądź z socjologów i przedstawicieli dyscyplin pokrewnych, które obejmują zdecydowanie większe pole badań; często prowadzone są one na próbie reprezentatywnej. Przeważają co prawda badania jednorazowe, bywa jednak, że pojawiają się także ciągle.

Przełamany zostaje także swoisty polonocentryzm w badaniach nad kulturą fizyczną. Już w drugiej połowie lat siedemdziesiątych pojawiają się pierwsze wyniki badań polsko-węgierskich w tym zakresie. W następnych latach objęto nimi trzy dalsze kraje: Czechosłowację, Kubę i Estonię²², a obecnie sięga się do międzykulturowych penetracji badawczych innych krajów. Polscy socjologowie uczestniczą względnie systematycznie w międzynarodowych kongresach socjologicznych (począwszy od Kongresu w Warnie w 1970 r.) oraz sympozjach organizowanych przez Międzynarodowy Komitet Socjologii Sportu, Międzynarodowy Zespół Koordynacyjny Badań Filozoficznych i Socjologicznych nad Kulturą Fizyczną obejmujący kraje Europy Środkowej i Wschodniej, a obecnie Europejskie Towarzystwo Socjologii Sportu. Wydawany w Polsce od 1966 r. rocznik, a w latach 1973-1983 kwartalnik Międzynarodowego Komitetu Socjologii Sportu, „International Review of Sport Sociology” oferował swoje łamy także dla licznych autorów z Polski. Artykuły i referaty socjologów polskich publikowane są również w wielu innych międzynarodowych czasopismach naukowych z interesującej nas dziedziny, międzynarodowych monografiach zbiorowych oraz materiałach z kongresów, konferencji i sympozjów. Polska była wreszcie organizatorem kilku konferencji międzynarodowych: po raz pierwszy w 1963, a następnie w 1976, 1979, 1984, 1986, 1995, 1998 oraz 2004 r.

Obok rosnącej w szybkim tempie liczby artykułów naukowych publikowanych w czasopismach specjalistycznych i ogólnych, takich jak „Studia Socjologiczne” oraz „Kultura i Społeczeństwo”, zwiększa się liczba książkowych monografii i opracowań syntetycznych: indywidualnych i zbiorowych. Pojawia się także pierwszy podręcznik z socjologii kultury fizycznej oraz wybory tekstów przeznaczone dla studentów²³. W encyklopedii kultury fizycznej i sportu²⁴ oraz informatorach biograficznych wprowadzone zostały podstawowe kategorie i nazwiska z obszaru socjologii kultury fizycznej. Zauważone wyżej okoliczności powodują, że przedstawiając dorobek polskiej socjologii kultury fizycznej za ostatnie lata przyjmujemy nieco inną metodę postępowania, aniżeli czyniliśmy to dotąd. Zrobimy to mianowicie bardziej skrótowo i syntetycznie, wymieniając jedynie podstawowe typy prowadzonych prac. A oto wspomniane typy prac podejmowanych w polskiej socjologii kultury fizycznej.

B. Krawczyk, Z. Krawczyk (1998), dz. cyt.

Z. Krawczyk [red.] (1974), *Filozofia i socjologia kultury fizycznej. Wybór tekstów*, Warszawa; Tenże [red.] (1995), *Socjologia kultury fizycznej. Podręcznik dla studentów wychowania fizycznego*, Warszawa; H. Sekuła-Kwaśniewicz [red.] (1985), *Kultura fizyczna i sport w ujęciu socjologicznym*, Kraków; A. Wohl (1979-81), *Socjologia kultury fizycznej. Zarys problematyki*, t. 1-2, Warszawa.

²⁴ Z. Krawczyk [red.] (1997), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Kultura fizyczna, sport*, Warszawa.

- Studia teoretyczno-analityczne. Dobiera się tu fakty „typowe” z morza zjawisk społeczno-kulturowych, sięgając często do danych historycznych. Rozkłada się je na elementy, interpretuje, pokazuje wewnętrzną „ukrytą” naturę i strukturę, porządkuje, odkrywa wzajemne powiązania, mechanizmy, prawidłowości, zależności, kierunki ewolucji, tendencje rozwojowe itp.²⁵.
- Studia teoretyczne oparte na danych empirycznych i metodach empirycznych. Ich cechą charakterystyczną jest wychodzenie z teoretycznych hipotez, a zatem wypływających bardziej z teorii aniżeli doświadczenia praktycznego. Empiria służy jedynie do weryfikacji bądź falsyfikacji tych hipotez, przy czym dobór badanego obiektu jest konsekwencją dążenia do optymalizacji wyników teoretycznych²⁶.
- Badania empiryczne, w których chcemy naświetlić dany odcinek rzeczywistości lub pewien jego aspekt. Wówczas podchodzimy do badań także z pewnymi hipotezami, ale nie wynikają one głównie z dotychczasowej teorii, lecz są bądź luźnymi pomysłami na temat związków i prawidłowości, jakie zachodzą w danej grupie zjawisk bądź też mamy tylko intuicyjne przeświadczenie, że pewne tezy zawarte w szerszej teorii społecznej „sprawdzają się” na naszym materiale, chociaż przejawiają się swoiście. Tak np. możemy założyć, że sport pozostaje zjawiskiem integrującym, a więc grupotwórczym na wszystkich poziomach społecznej integracji, od małych grup począwszy a na społeczeństwie globalnym skończywszy²⁷.
- Badania skrajnie opisowe, najczęściej monograficzne. Ukazujemy wówczas zjawisko całościowo, wydobywając jego specyfikę (przez porównanie do innych zjawisk już wcześniej poznanych). Badania te stosujemy wówczas, kiedy jesteśmy w fazie rozpoznawania nowego terenu lub wydaje się on nam nowy, nieznan. Występuje to w przypadku tzw. „białych plam”, które badacz „zarysowuje” niejako po raz pierwszy²⁸.

²⁵ Z. Krawczyk [red.] (1981), *Sport i kultura*, Warszawa; Tenże (2000), *Sport w zmieniającym się społeczeństwie*, Warszawa; Tenże (2007), *O turystyce i rekreacji*, Warszawa.

²⁶ J.B. Kunicki (1984), *Społeczne bariery rekreacji fizycznej*, Warszawa; Z. Krawczyk, J. Kosiewicz, K. Piłat [red.] (1998), *Sport w procesie integracji europejskiej*, Warszawa; Z. Dziubiński (2004), *Kultura fizyczna w wyższych seminariach duchownych Kościoła katolickiego w Polsce*, Częstochowa.

²⁷ S. Wanat (1984), *Kultura fizyczna klasy robotniczej*, Warszawa; C. Matusiewicz (1990), *Widowisko sportowe*, Warszawa.

²⁸ K. Jankowski (1986), *Sport w publicystyce*, Warszawa; A. Pawlak (1983), *Status polskich olimpijczyków po zakończeniu kariery sportowej*, Warszawa; W. Rekowski (1989), *Sport w przekazie telewizyjnym*, Warszawa; K. Jankowski, Z. Krawczyk (1997), *Wartości i wzory kultury fizycznej młodzieży. Badania porównawcze*, Warszawa.

Socjologia kultury fizycznej a dyscypliny pokrewne

Socjologowie kultury fizycznej, podobnie jak reprezentanci innych subdyscyplin socjologicznych, korzystają obficie z terminów, pojęć i kategorii wypracowanych na gruncie socjologii ogólnej. Socjologia ogólna i jej stan rozwoju określa też w dominującym stopniu problematykę podejmowaną przez socjologów aktywności ruchowej, a w każdym razie jej główny nurt. Wypracowane na terenie socjologii ogólnej teorie wyjaśniające generalne zjawiska i procesy społeczne dostarczają też interesującym nas socjologom hipotez wyjaśniających swoiste dla nich pole badań. Socjologowie kultury fizycznej wreszcie czerpią obficie z arsenału metod i technik badawczych wypracowanych, opisanych i uzasadnionych przez socjologów ogólnych, a szczególnie tych, którzy specjalizują się w problematyce metod i technik badań socjologicznych. Na podstawie znajomości od lat realizowanych projektów badawczych w dziedzinie socjologii kultury fizycznej w różnych krajach, a także projektów porównawczych badań międzynarodowych można wnioskować, że preferencje określonych metod i technik, zarówno jakościowych jak też ilościowych w interesującej nas dziedzinie wyraźnie odpowiadają upodobaniom czy też modom warsztatowym lansowanym w tym zakresie przez socjologów – metodologów. Mówiąc zatem ogólnie, należy z całą pewnością skonstatować, że język, problematyka, koncepcje teoretyczne, metody i techniki badawcze przyjęte w danym modelu socjologii ogólnej mają fundamentalne znaczenie dla określonego typu socjologii kultury fizycznej.

Z drugiej jednak strony socjologowie zajmujący się aktywnością fizyczną chętnie sięgają do wzorów badawczych, problematyki oraz typów interpretacji charakterystycznych dla wielu innych socjologii szczegółowych, takich jak: socjotechnika, socjologia wychowania, socjologia organizacji, socjologia zawodów, socjologia stosunków politycznych, socjologia czasu wolnego, a przede wszystkim socjologia kultury. Lista wymienionych wyżej subdyscyplin socjologicznych, z którymi socjologia kultury fizycznej pozostaje w swoistym mariażu, bynajmniej nie jest zamknięta, a nawet więcej: niemal z roku na rok pojawiają się nowe obszary eksploracyjne, które zbliżają zajmujących nas socjologów w swoistym warsztacie i kierunkach poszukiwań do innych specjalistów funkcjonujących w ciągle mnożących się typach socjologii szczegółowych. W ten sposób obok dążeń integracyjnych w interesującym nas środowisku naukowym napotykaemy na proces wręcz przeciwny, o charakterze dezintegracyjnym, dzięki któremu pojawiają się, szczególnie w najmłodszym pokoleniu socjologów kultury fizycznej, wąscy specjaliści sytuujący swoje zainteresowania na małych poletkach badań międzydyscyplinarnych.

Tę wysoce złożoną sytuację w interesującej nad dziedzinie badań pogłębia fakt, iż w tym samym okresie, kiedy socjologia kultury fizycznej podlegała bujnemu rozwojowi, równie szybko rosły zastępy specjalistów w obrębie nauk technicznych, medycznych, przyrodniczych i humanistycznych zainteresowanych tą dziedziną życia. Toteż dotychczasowi znawcy przedmiotu penetrujący stosunkowo wąski krąg zjawisk właściwych wychowaniu fizycznemu, sportowi, rekreacji, turystyce i rehabilitacji ruchowej wnet utracili pozycję jedynych specjalistów z zakresu nauk o kulturze fizycznej. W całym świecie powołuje się instytuty i zakłady naukowe, najczęściej wielodyscyplinarne, do wieloaspektowych studiów nad zajmującą nas sferą życia, a szczególnie sportem. W gronie owych specjalistów socjologowie od początku zajmowali istotne miejsce, a to ze względu na walory reprezentowanej przez siebie dyscypliny. Stwarzała ona bowiem szansę na wyjaśnienie jednego z zasadniczych aspektów interesujących nas zjawisk, a mianowicie społeczno-kulturowej natury aktywności fizycznej, a ponadto dostarczała innym specjalistom stosunkowo przystępnych metod i narzędzi badawczych. W ten sposób ukształtowało się stosunkowo liczne grono „socjologizujących” reprezentantów nauk kultury fizycznej, ilościowo przerastających czasem kilkakrotnie zespoły o wykształceniu *stricte* socjologicznym, którzy sięgając do socjologii po techniki zbierania i analizy materiałów badawczych nie mają skłonności do wgłębiania się w zawiłe teorie socjologiczne, a samą socjologię traktują niemal wyłącznie jako naukę praktyczną. Podejmowane przez nich problemy są raczej problemami praktycznymi a nie teoretycznymi, zaś język *stricte* naukowy „miesza się” tu z powodzeniem z językiem potocznym. Sytuację tę pogłębia fakt, że „socjologizujący” znawcy kultury fizycznej nie upatrują w środowisku socjologicznym swojej grupy odniesienia, ale raczej czują się integralną częścią środowiska teoretyków sportu, wychowania fizycznego, rekreacji i turystyki, czy też mówiąc ogólnie – nauk o kulturze fizycznej.

W opisanych wyżej zjawiskach należy upatrywać głównych źródeł zdystansowania się a nawet odseparowania wielu socjologów kultury fizycznej od fundamentalnych problemów socjologicznych oraz często bardzo subtelnych konfrontacji teoretycznych. Z drugiej jednak strony, opisane zjawiska są świadectwem doniosłej funkcji socjologii i innych nauk pokrewnych w kształtowaniu nowej dziedziny nauk, a mianowicie nauk o kulturze fizycznej (czy – innymi słowy – aktywności fizycznej), które co najmniej od stulecia poszukują dla siebie uzasadnień teoretycznych w naukach podstawowych.

Znakomitą ilustrację wyżej opisanych osiągnięć stanowią dokonania pracownika Katedry Nauk Humanistycznych i Społecznych AWF w Warszawie. Mamy tu na uwadze monografię zbiorową inicjowaną i redagowaną przez Zbigniewa Dziubińskiego, poświęconę socjologii, filozofii, historii,

pedagogice i psychologii kultury fizycznej (32 woluminy do 2019 roku). Tak więc ewolucja modelu socjologii kultury fizycznej zależała i zależy nadal zarówno od przeobrażeń socjologii ogólnej oraz kierunków rozwoju poszczególnych subdyscyplin socjologicznych, jak też – w bardzo dużym stopniu – od dróg rozwojowych nauk kultury fizycznej, które w Polsce do niedawna jeszcze nosiły miano odzwierciedlające ich dawną, stosunkowo wąską pozycję – nauk wychowania fizycznego.